

ZBIGNIEW ZYGLEWSKI

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz

ORCID: 0000-0001-5390-3455

Obszary badań historycznych Profesor Barbary Janiszewskiej-Mincer (1930–2019)

Profesor Barbara Janiszewska-Mincer (1930–2019), urodzona w Bydgoszczy i przez lata związana z tym miastem, przez swoje długie życie kilkakrotnie zmieniała miejsce zamieszkania, a także miejsce pracy. Fluktuacja ta rzutowała na możliwości i podejmowane kierunki badawcze.

Po studiach historycznych odbytych w Toruniu i Poznaniu powróciła do rodzinnej Bydgoszczy, podejmując pracę w miejscowym Archiwum Państwowym (od 1955). Następnie przeniosła się na Śląsk, do Wrocławia i Opola (1961–1967). Ponownie osiadła w Bydgoszczy, tym razem na dłużej, bo na kolejne 21 lat, do 1988 roku. Opuściła miasto nad Brdą, by podjąć pracę w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Zielonej Górze. Gdy w 1994 roku po raz kolejny powróciła do swojego rodzinnego miasta, podjęła pracę w Wyższej Szkole Pedagogicznej. Będąc już

na emeryturze, od 2000 roku pracowała we Włocławku, Świeciu i na koniec znowu w Bydgoszczy, mieszkając przez ten cały czas w mieście nad Brdą¹.

Pierwszym opracowaniem, które wyszło spod pióra Barbary Janiszewskiej-Mincer, studentki Uniwersytetu Poznańskiego, była praca magisterska poświęcona osadnictwu waleckiemu do 1525 roku. Po dziesięciu latach została wydana drukiem w postaci obszernego, bo liczącego prawie 60 stron artykułu². Zawiera on przegląd źródeł pisanych i archeologicznych dla tego terenu, a także przedstawia charakterystykę osadnictwa, rolnictwa, rzemiosła i handlu oraz wykaz 100 osad z terenu waleckiego występujących w źródłach. Praca wzbudziła zainteresowanie świata nauki, zwłaszcza wykaz miejscowości istniejących w średniowieczu³. Po dzień dzisiejszy stanowi on podstawę wiedzy o dawnych czasach dla tego terenu.

Barbara Janiszewska-Mincer nie powróciła później do badań obejmujących obszar Wielkopolski i Pomorza. Natomiast już po studiach, pracując w bydgoskim archiwum, znalazła się w licznym gronie tworzących pierwsze pełne opracowanie dotyczące Bydgoszczy, zarówno jej dziejów, jak i teraźniejszości. W połowie 1958 roku praca zbiorowa o mieście została skompletowana. Książka ta miała charakter popularnonaukowy i starała się przedstawić czytelnikowi dotychczasowy stan wiedzy o mieście. Była pierwszym, wszechstronnym ukazaniem miasta w różnych aspektach i przez kilka dziesięcioleci była niezastąpionym kompendium wiedzy. Barbara Janiszewska-Mincer opisała dzieje gospodarcze od chwili założenia miasta po przejście pod zabór pruski⁴. Z powodu braku badań w tym zakresie temat był trudny do zrealizowania. Artykuł bardziej pokazywał liczne luki badawcze, niż był przewodnikiem po gospodarczych dziejach miasta. Opracowanie dość szybko się zdezaktualizowało za sprawą badań prowadzonych w następnych dwóch dziesięcioleciach przez Zenona Gulдона i później Ryszarda

¹ M. Romaniuk, *Profesor dr hab. Barbara Janiszewska-Mincer (1930–2019)*, „Kronika Bydgoska”, T. 40: 2019, s. 463–474, tam też bibliografia prac; *In memoriam Barbara Janiszewska-Mincer (1930–2019)*, „Rocznik Soleccki”, T. 10–11: 2020, s. 181.

² *Osadnictwo ziemi waleckiej do początków XVI wieku*, „Materiały Zachodniopomorskie”, T. 11: 1965, s. 587–645.

³ Recenzja Z. Podwińska, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, T. 17: 1969, nr 2, s. 309.

⁴ *Dzieje gospodarcze w latach 1946–1772*, w: *Bydgoszcz. Historia – kultura – życie gospodarcze*, Gdynia 1959, s. 136–149.

Kabacińskiego. Już od dłuższego czasu nikt się nie odwołuje do tego opracowania, które popadło w zapomnienie⁵.

Barbara Janiszewska-Mincer przystępując do pisania pracy doktorskiej, skierowała swoje zainteresowania w stronę XVII-wiecznych Prus Książęcych. Obszar badawczy leżał poza Bydgoszczą czy Wielkopolską, co oczywiście utrudniało prowadzenie badań. Doktorat napisany pod kierunkiem prof. Karola Górskiego „Stronnictwo polskie w Prusach Książęcych w latach 1603–1626”, obroniony w 1960 roku, pozostał w maszynopisie. W tamtych czasach rzadko kiedy dysertacje doktorskie ukazywały się drukiem. Jednak w kolejnych latach światło dzienne ujrzało kilka artykułów z tej tematyki, drukowanych głównie w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” począwszy od 1959 roku.

Zawarte tam cztery artykuły, a także kolejny, wydany w „Zapiskach Historycznych”, tworzą spójny obraz walki między stronictwem pro-brandenburskim a opozycją – kwerulantami w Prusach Książęcych na początku XVII wieku. Każdy z tych artykułów liczy sobie po 20, a nawet i 30 stron druku⁶. Są to studia oparte na źródłach drukowanych polskich i niemieckich oraz dostępne wówczas polskie rękopisy. Oczywiście zostały wykorzystane także opracowania autorów polskich i niemieckich dotyczące tych zagadnień. Zawarte tam ustalenia pozwoliły na korekty dotychczasowych ustaleń wielkich poprzedników, takich jak Kazimierz Piwarski, Adam Vetulani czy jeszcze wcześniej tworzącego wybitnego niemieckiego naukowca Maxa Toeppena oraz innych. Prace te stanowiły znaczący wkład w badania nad dziejami politycznymi Prus Książęcych i stosunku stanów do pruskiego suzerena⁷. O donośności zawartych tam ustaleń świadczy porównanie z powstałą dziesięć lat później pracą niemieckiego badacza Heinza Immekeppelena,

⁵ Por.: *Historia Bydgoszczy*, t. 1: *do roku 1920*, red. M. Biskup, Warszawa – Poznań 1991, Cel i zakres pracy, s. 7–17, Baza źródłowa i stan badań do 1772 r., s. 21–27.

⁶ *Instrukcja Jerzego Wilhelma dla posłów pruskich udających się na sejm warszawski w 1626 roku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1959, nr 3, s. 292–303; *Otto von Gröben – przywódca opozycji stanów w Prusach Książęcych*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1962, nr 1, s. 143–162; *Sejm krajowy Prus Książęcych w 1621 roku na tle walki stanów pruskich z elektorem Jerzym Wilhelmem*, „Zapiski Historyczne”, T. 28: 1963, z. 1. s. 15–37; *Zwycięstwo opozycji pruskiej na konwokacjach landratów w latach 1615–1616*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1963, nr 2, s. 233–252; *Sejm krajowy Prus Książęcych w latach 1616–1618*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1964, nr 4, s. 425–455.

⁷ A. Mączak, *Charakterystyka źródeł i literatury do dziejów społecznych, gospodarczych i politycznych w latach 1526–1657*, w: *Historia Pomorza*, t. 2: *do roku 1815*, cz. 1: (1464/66–1648/57), Poznań 1976, s. 195–196.

Das Herzogtum Preussen von 1603 bis 1618, wydaną w Köln – Berlinie w 1975 roku. Jak wykazała sama zainteresowana tą tematyką, to niewielkie, liczące 176 stron, opracowanie oparto jedynie na niemieckiej literaturze i niemieckich wybranych źródłach, całkowicie pomijając polskie. W efekcie powstało dzieło powielające ustalenia historiografii niemieckiej sprzed 70 lat o charakterze tendencyjnym, będące zbiorem często niepowiązanych ze sobą faktów dotyczących kolejnych sejmów pruskich. W efekcie praca, w oczach recenzentki, uchodzi za pozbawioną większej wartości⁸.

Osiedlenie się Profesor na Śląsku skutkowało zarzuceniem tematyki pruskiej. Niemniej jednak nie było ono zupełne, albowiem powstawały nadal drobne prace przyczynkarskie na temat sejmu pruskiego⁹ i recenzje z prac dotyczących Prus¹⁰. Natomiast podczas pracy w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu widać zarysowujące się nowe obszary badawcze. Jednym z nich są dzieje Bydgoszczy. W tym czasie narodził się artykuł poświęcony procesowi o czary mieszczyki bydgoskiej z 1638 roku¹¹. Jest on o tyle istotny, że przyczynił się do odnowienia zainteresowań sprawami czarownic w Bydgoszczy i okolicy. Kwestie czarownic były już poruszane przed wojną, ale dopiero od artykułu Barbary Janiszewskiej-Mincer wzrosło zainteresowanie tą tematyką wśród badaczy oraz miłośników historii, które utrzymuje się po dzień dzisiejszy. Wymiar tego artykułu jest jednak znacznie szerszy. Przedstawiono bowiem w nim szczegółowy opis postępowania sądowego w przypadku oskarżenia o czary, bardzo rzadko dostępny w źródłach, również rękopiśmiennych¹². Parę lat później tematyka ta powróciła w postaci popularnego ujęcia przeznaczonego dla szerokich rzesz czytelników¹³,

⁸ *Chybiona próba historii Prus Książęcych w latach 1603–1618*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1978, nr 1, s. 79–87.

⁹ *Dyskusja o procedurze sejmowej w latach 1596–1597*, „Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział I, Sprawozdania”, 1965, s. 10–20; *Sejm Krajowy Prus Książęcych w latach 1616–1618*, „Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział I, Sprawozdania”, 1966, s. 13–15.

¹⁰ *Działdowo – miasto i powiat*, praca zbiorowa, Olsztyn 1957, recenzja, „Zapiski Historyczne”, T. 33: 1968, z. 1, s. 84–89; J. Małłek, *Ustawa pruska 1566 o rządzie (Regimentsnottel)*, Toruń 1967, recenzja „Rocznik Olsztyński”, T. 8: 1968, s. 252–255.

¹¹ *Bydgoski proces o czary w 1638 roku*, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, „Prace Komisji Historii”, T. 2: 1966, s. 105–124.

¹² M. Pilaszek, *Apelacje w polskich procesach czarownic (XVII–XVIII w.)*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, T. 49: 2005, s. 124.

¹³ *Diabeł „Węgliszek” i czarownice*, „Kalendarz Bydgoski”, 1970, s. 61–66.

a i po latach autorka ponownie przypomniała ów temat¹⁴, uznając zapewne, że jest on nadal atrakcyjny dla czytelnika. Równie ważne opracowanie dotyczy bydgoskiego bractwa strzeleckiego od czasów najdawniejszych po rok 1939¹⁵. Temat ten badaczka podjęła ćwierć wieku później i w nieco zmienionej wersji opublikowała już w Bydgoszczy, ale również w postaci dwóch artykułów stanowiących dwie części tematu¹⁶. Siłą tego opracowania jest szeroka podstawa źródłowa, zgromadzona głównie w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy. Opracowanie to, chociaż powstają nowe¹⁷, jest nadal podstawową pracą z tego zakresu, gdyż nowsze są niejako uzupełnieniem tej tematyki.

Można też dostrzec powrót do tematyki z czasów studiów. Oprócz wydania drukiem wspomnianego wyżej osadnictwa ziemi wałęckiej pojawiło się jego omówienie w ramach Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk¹⁸. Za zwiastun podjęcia tematyki osadniczej na Warmii i Mazurach może uchodzić krótkie omówienie problemu polskiego osadnictwa na tym terenie do XVII wieku¹⁹.

Jeszcze w Opolu pojawiła się koncepcja pracy habilitacyjnej. Przewidywano w niej ukazanie sytuacji Polski krótko przed rokoszem Zebrzydowskiego²⁰. Zostały podjęte pierwsze prace w tym kierunku związane z osobą Adama Kossobuckiego, wojewody mazowieckiego. Powstał jego biogram przeznaczony do *Polskiego słownika biograficznego*²¹, a także artykuł poświęcony jego działalności politycznej w sprawach pruskich²².

¹⁴ *Kulisy procesu o czary*, „Kalendarz Bydgoski”, 2008, s. 206–211.

¹⁵ *Z dziejów bractwa kurkowego (strzeleckiego) w Bydgoszczy*, cz. I: *okres staropolski*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu”, Historia V, 1965, s. 49–74; cz. II: *lata 1772–1939*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu”, Historia V, 1966, s. 3–39.

¹⁶ *Bractwo kurkowe w Bydgoszczy*, cz. I: *okres staropolski*, „Kronika Bydgoska”, T. 10: 1986–1988 (druk 1990), s. 54–66; *Bractwo kurkowe w Bydgoszczy. Lata 1774–1939*, cz. II, „Kronika Bydgoska”, T. 11: 1989 (druk 1991), s. 161–178.

¹⁷ Np.: P. Redlarski, *Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Bydgoszczy w latach 1920–1939*, „Kronika Bydgoska”, T. 31: 2009, s. 85–115.

¹⁸ *Osadnictwo ziemi wałęckiej do początków XVI wieku*, „Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział I, Sprawozdania”, 1966, nr 3–4, s. 21–23.

¹⁹ *Osadnictwo polskie na Mazurach i Warmii do XVII wieku*, „Kwartalnik Nauczyciela Opolskiego”, 1966, nr 3–4, s. 21–23.

²⁰ *Rzeczypospolita Polska przed rokoszem Zebrzydowskiego 1600–1604, zarys pracy habilitacyjnej*, „Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział I, Sprawozdania”, 1967–1968, s. 8–12.

²¹ *Adam Kossobucki, wojewoda mazowiecki*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 14, Wrocław 1969–1970, s. 112–114.

²² *Działalność polityczna Adama Kossobuckiego w sprawach pruskich w początkach XVII wieku*, „Zapiski Historyczne”, T. 34: 1969, z. 3, s. 133–145.

Powrót do Bydgoszczy i praca w tamtejszym muzeum spowodowała znaczne spowolnienie pracy naukowej. Obowiązki nakładały publikowanie katalogów wystaw, informatorów muzealnych i scenariuszy wystaw. Wśród tego typu prac można odnotować także godne uwagi, zachowujące swoje walory do dnia dzisiejszego. Dotyczy to artykułu poświęconego pierwszym drukom polskim wydanym po 1920 roku²³ czy zaprezentowaniu rękopisów z XVII wieku przechowywanych w muzeum²⁴. Zwrócić też należy uwagę na tekst poświęcony funkcjonowaniu Bydgoszczy w pierwszych miesiącach po zakończeniu okupacji hitlerowskiej w 1945 roku. Obraz życia miasta został napisany w oparciu o zachowane numery pierwszej gazety wydawanej w mieście²⁵.

W tym czasie powstały też większe prace. Wraz z mężem, Franciszkiem Mincerem, omówiła kilkanaście monografii miast i powiatów Warmii i Mazur²⁶. Obok wskazywania na błędy merytoryczne i nieścisłości autorzy dokonali charakterystyki tych monografii, doboru autorów, ich warsztatu badawczego czy wykorzystania źródeł. Zawarte tam wnioski nie były zbyt optymistyczne, ale niestety są czasami nadal aktualne w przypadku przedsięwzięć o charakterze monografii małych ośrodków. Opracowanie to wpisuje się w całą serię tego typu artykułów recenzyjnych o charakterze metodologicznym, jakie powstały w tym czasie w Polsce²⁷.

Oboje mogli uwzględnić swoje recenzyjne i metodologiczne uwagi w pisanych przez siebie staropolskich dziejach Szubina, wchodzących w skład monografii tego miasta²⁸. Praca ta została wydana przez Bydgoskie Towarzystwo Naukowe w ramach serii „Prace Popularnonaukowe

²³ *Pierwsze druki w wyzwolonej Bydgoszczy*, w: *Bydgoszcz w latach 1920–1970. Materiały z sesji popularnonaukowej*, Bydgoszcz 1972, s. 40–41.

²⁴ *Rękopisy XVII-wieczne w zbiorach Muzeum im. L. Wyczółkowskiego w Bydgoszczy*, „Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów”, 1973, nr 105, s. 92–93.

²⁵ *Bydgoszcz po wyzwoleniu w świetle „Wiadomości Bydgoskich”*, „Kronika, Bydgoska”, T. 4: 1968–1970 (druk 1974), s. 65–85.

²⁶ *Monografie miast i powiatów Warmii i Mazur*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1972, nr 2–3, s. 440–457 (wspólnie z Franciszkiem Mincerem).

²⁷ T. Cieślak, *Przegląd monografii powiatów Warmii i Mazur*, „Rocznik Olsztyński”, T. 5: 1963, s. 369–374; Z. Guldón, *Monografie miast i regionów województwa bydgoskiego*, „Rocznik Kulturalny Kujaw i Pomorza”, T. 5: 1969, s. 119–126; S. Michalkiewicz, *Stan i perspektywy badań nad historią miast i regionów Dolnego Śląska*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, T. 27: 1972, nr 3, s. 379–395; B. Wachowiak, *Monografie powiatów i periodyki regionalne Pomorza Zachodniego*, „Zapiski Historyczne”, T. 38: 1973, nr 1, s. 147–157; K. Dziewoński, *Współczesne monografie regionalne*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1978, nr 2, s. 191–197.

²⁸ *W okresie staropolskim (XIV w. – 1773 r.)*, w: *Dzieje Szubina*, red. M. Biskup, Warszawa – Poznań 1974, s. 21–72.

nr 8”, a więc bez należytego aparatu naukowego i bez pogłębionych studiów nad źródłami. Układ rozdziału jak też jego zawartość nie odbiegają od innych ówczesnych monografii tego typu. Mało tutaj wido-
mości o mieście i jego mieszkańcach, natomiast sporo o właścicielach i sytuacji politycznej w kraju.

Barbara Janiszewska-Mincer w 1976 roku podjęła pracę w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy. Z braku kierunku historia trafiła do Zakładu Pedagogiki Kulturalno-Oświatowej. W kwietniu 1985 roku uzyskała stopień naukowy doktora habilitowanego.

W okresie pracy w murach bydgoskiej uczelni działalność naukowa skupiała się na badaniach nad historią kultury i diagnozowaniu potrzeb kulturalnych. Do ważniejszych prac tego okresu należy zaliczyć skrypt dla studentów dotyczący diagnozowania potrzeb kulturalnych wydany przez Wydawnictwo Uczelniane WSP²⁹. Praca ta stała się pierwszym gruntownym wykładem zasad badawczych obejmujących tę tematykę w Polsce i jest nadal używana w procesie dydaktycznym.

Barbara Janiszewska-Mincer dała także obraz kultury bydgoskiej w pierwszych latach po II wojnie światowej³⁰. Pomimo upływu lat jest to podstawowa praca dotycząca tego zagadnienia. Ponadto powstało wiele wartościowych artykułów dotyczących różnych obszarów kultury³¹, w tym bydgoskiej plastyki³². Do ciekawszych należy zaliczyć ukazanie dziejów kultury bydgoskiej do roku 1920 w świetle dotychczasowych badań³³. Opracowanie to w sposób bardzo szeroki ujmuje to zagadnienie, od archeologii po architekturę i muzykę czy sztuki piękne oraz literaturę. Rozważania te, dzisiaj już trochę zapomniane, można uważać za punkt wyjścia do dalszych badań w tym temacie.

W Bydgoszczy powstała też praca habilitacyjna poświęcona dziejom politycznym Rzeczypospolitej w latach 1600–1603³⁴. Celem dysertacji

²⁹ *Diagnozowanie i prognozowanie potrzeb kulturalnych*, Bydgoszcz 1980.

³⁰ *Kultura w Bydgoszczy (1945–1949)*, Bydgoszcz 1988.

³¹ *Obchody 600-lecia miasta Bydgoszczy w r. 1946*, „Kronika Bydgoska”, T. 9: 1982–1985 (druk 1988), s. 147–159; *Życie kulturalne Kujaw i Pomorza w publikacjach za lata 1978–1984*, „Rocznik Kulturalny Kujaw i Pomorza”, T. 11: 1989, s. 185–200.

³² *Rozwój plastyki bydgoskiej w latach 1920–1950*, w: *Kultura bydgoska 1945–1984*, red. K. Kwaśniewska, Bydgoszcz 1984, s. 117–138.

³³ *Dzieje kultury bydgoskiej w świetle dotychczasowej literatury*, cz. 1: *do roku 1920*, „Studia Pedagogiczne WSP w Bydgoszczy”, 1979, nr 5, s. 172–204.

³⁴ *Rzeczypospolita Polska w latach 1600–1603 (narastanie konfliktu między Zygmuntem III Wazą a stanami)*, Bydgoszcz 1984.

było nowe spojrzenie na stronnictwa polityczne w ówczesnej Polsce, zaprezentowanie sylwetek polityków tego czasu. Wszystko to miało dać obraz narastania konfliktu wewnętrznego między królem i jego stronnikami a opozycją. Chodziło też o rewizję dotychczasowych poglądów na temat Zygmunta III Wazy. Podstawę rozprawy tworzyły źródła drukowane, a także rękopiśmienne polskie i zagraniczne oraz monografie kolejnych sejmów z tych lat. Niestety niewielka objętość książki, niezależna od autorki, nie pozwoliła na pełną realizację zamierzeń badawczych. Toteż opracowanie to wywołało polemikę recenzyjną toczącą się do 1993 roku³⁵.

W 1988 roku nakładem Ośrodka Badań Naukowych w Olsztynie ukazała się książka o relacjach między Polską a Prusami Książęcymi na początku XVII wieku. Jej współautorem był Franciszek Mincer³⁶. Jak zaznaczyli sami autorzy, podstawą ich opracowania stały się rozprawy doktorskie poszerzone o dalsze badania, głównie źródłowe, prowadzone w archiwach polskich i zagranicznych. Mimo iż książka liczy ponad 280 stron, pierwotny jej maszynopis był dwa razy obszerniejszy, lecz z powodu trudności związanych z papierem, objętość pracy musiała zostać zmniejszona. Tym niemniej książkę jako ważną odnotowały polskie czasopisma naukowe³⁷, a nawet lokalna gazeta³⁸. Stowarzyszenie Autorów Polskich uznało tę publikację za książkę roku 1989³⁹.

W tym też czasie Pani Profesor przystąpiła do prac nad opracowaniem przedrozbiorowych dziejów kilku miast. Pierwsze z tej serii, poświęcone dziejom Nakła, miało charakter podsumowujący stan badań nad najstarszym okresem miasta⁴⁰. Podobnie ujęto sprawę dziejów Grudziądza⁴¹. Miasto to ma bogatszy dorobek historiograficzny, więc i sposób prezentacji jego dziejów jest ciekawszy od nakielskiego.

³⁵ Recenzja L. Jarmański, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, T. 34: 1989, s. 237–244; B. Janiszewska-Mincer, *Odpowiedź na recenzję Leszka Jarmańskiego*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, T. 37: 1993, s. 141–145; L. Jarmański, *Odpowiedź na replikę Barbary Janiszewskiej-Mincer*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, T. 37: 1993, s. 146–151.

³⁶ *Rzeczpospolita Polska a Prusy Książęce w latach 1598–1621. Sprawa sukcesji brandenburskiej*, Warszawa 1988.

³⁷ „Acta Poloniae Historica”, T. 62: 1990, s. 241.

³⁸ *Dramatyczne losy lenna pruskiego*, „Gazeta Olsztyńska”, 1988, nr 66, s. 6.

³⁹ M. Romaniuk, op. cit., s. 465.

⁴⁰ *Od początków miasta do czasów rozbiorów*, w: *Nakło nad Notecią. Dzieje miasta i okolic*, red. J. Danielewicz, Nakło 1990, s. 105–160.

⁴¹ *Grudziądz w latach 1064–1772*, w: *Dzieje Grudziądza*, t. 1: *do roku 1920*, red. J. Danielewicz, Grudziądz 1992, s. 190–272.

W przypadku Kcyni opracowano okres nie najstarszy, lecz czasy zaboru pruskiego⁴². Również ten sam okres omówiła w przypadku niewielkiego miasta Gołańcz⁴³. Oczywiście dla mieszkańców tych miejscowości opracowania te jawią się jako skondensowane, bogate w szczegółowe informacje teksty, w których analizie poddano wszystkie dziedziny życia politycznego i społeczno-gospodarczego⁴⁴.

W tym też czasie powstała monografia dziejów Solca Kujawskiego, ale ze względów edytorsko-redakcyjnych nie ujrzała światła dziennego. Barbara Janiszewska-Mincer nie widząc innej możliwości, po latach wydała rozszerzoną wersję własnego opracowania do roku 1806⁴⁵, czyli do utworzenia Księstwa Warszawskiego. Rozdziałem pierwszym objęła tereny soleckie od pradziejów do czasów drugiego pokoju toruńskiego w 1466 roku, kolejny do rozbiorów i ostatni po rok 1806. Praca spotkała się z życzliwymi recenzjami⁴⁶, chociaż widać wyraźne braki w literaturze dla czasów przedhistorycznych (archeologicznych), lokacji miast na ziemiach polskich czy powstania kościuszkowskiego. Na uwagę zasługuje próba opisanie osadnictwa olęderskiego w oparciu o materiał archiwalny, a także czasy pruskie osadzone na źródłach berlińskich.

Po kilkunastu latach powstała druga część dziejów Solca, doprowadzona do 1920 roku⁴⁷. Tym razem widać znaczące wykorzystanie źródeł archiwalnych, głównie z *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz* w Berlinie i archiwum bydgoskiego w stosunku do dziejów miasta i okolicznych wsi. Ta niewielka objętościowo książka wywołała żywe zainteresowanie, zważywszy, że parę lat wcześniej wyszła praca o identycznej tematyce⁴⁸, oparta głównie na informacjach zaczerpniętych z czasopism, a będąca pierwotnie częścią niezrealizowanej monografii miasta⁴⁹.

⁴² *Dzieje Kcyni 1773–1919*, w: *Dzieje Kcyni i okolic*, red. W. Jastrzębski, Kcynia 1993, s. 71–119.

⁴³ *Pod pruskim zaborem*, w: *Gołańcz. Z dziejów miasta i regionu*, red. A. Wędzki, Gołańcz 2001, s. 66–101. Na okładce tytuł *Gołańcz. W 600-lecie 1399–1999*.

⁴⁴ „Pałuki”, 1994, nr 19.

⁴⁵ *Solec Kujawski. Dzieje miasta i okolic do 1806*, Toruń 2001.

⁴⁶ Recenzja J. Dębicki, „Krakowskie Studia Małopolskie”, T. 5: 2001, s. 337–339, przedruk, „Athenaeum. Polska w Świecie”, T. 8: 2002, s. 238–240.

⁴⁷ *Solec Kujawski. Dzieje miasta i okolic w latach 1806–1920*, Toruń 2014.

⁴⁸ J. Księski, *Solec Kujawski od czasów Księstwa Warszawskiego do odzyskania niepodległości*, „Zeszyty Historyczne Towarzystwa Miłośników Solca Kujawskiego”, 2010, nr 9.

⁴⁹ R. Kubiak, *Nowa, częściowa monografia Solca Kujawskiego. Barbara Janiszewska-Mincer, Solec Kujawski. dzieje Miasta i okolic w latach 1806–1920*, Wydawnictwo Naukowe ARADO, Toruń 2014, ss. 139, „Rocznik Solecki”, T. 6: 2015, s. 77–78.

Trzy lata po habilitacji ponownie opuściła Bydgoszcz, przenosząc się do uczelni pedagogicznej w Zielonej Górze. Kilkuletni pobyt w Zielonej Górze zaowocował nowymi ścieżkami badawczymi. Nadal kontynuowała tematykę pruską czy nawet szerszą – ogólnopolską, w niewielkim zakresie – bydgoską oraz otworzyła nowy kierunek badawczy związany z ziemią lubuską.

Sprawy bydgoskie były podejmowane w postaci dwóch artykułów zamieszczonych w „Kronice Bydgoskiej”, poświęconych bydgoskiemu bractwu kurkowemu, wcześniej już ogłoszonych drukiem. Ponadto w tym samym periodyku znalazło się miejsce dla niewielkiego artykułu, jednakże opartego na źródłach archiwalnych, poświęconego funkcjonowaniu i działalności różnych organizacji w bydgoskich szkołach okresu II Rzeczypospolitej⁵⁰.

Artykuły z dziejów Prus były publikowane w „Roczniku Lubuskim”⁵¹. Światło ujrzały okazjonalne, syntetyczne opracowania z zakresu przedrozbiorowego państwa polskiego, wczesnonowożytnych dziejów Kościoła na tle zachodnioeuropejskim⁵², parlamentaryzmu polskiego⁵³ czy publicystyczne spojrzenie na procesy czarownic w nowożytnej Polsce⁵⁴.

Natomiast badania nad Środkowym Nadodrzem charakteryzowały się różnorodnością tematyczną i chronologiczną. Kontynuowała badania nad bractwami kurkowymi, tym razem działającymi w Zielonej Górze⁵⁵. Opisała także życie muzyczne do 1939 roku w tym mieście⁵⁶ oraz wzięła czynny udział w opracowaniu źródeł do dziejów ziemi lubuskiej,

⁵⁰ *Życie kulturalne bydgoskich publicznych szkół powszechnych w II Rzeczypospolitej*, „Kronika Bydgoska”, T. 14: 1993, s. 227–234.

⁵¹ *Wspólna walka Polaków i Niemców o prawa i przywileje w Prusach Książęcych w XVII wieku*, „Rocznik Lubuski”, T. 18: 1993, s. 89–97; *Powstanie Kościuszkowskie na Pomorzu Gdańskim*, „Rocznik Lubuski”, T. 19: 1994, s. 73–82; *Wpływ stosunków polsko-rosyjskich na sprawy Prus Książęcych w latach 1600–1611*, w: *Europa Orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność. Studia i materiały ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Alexandrowiczowi w 65 rocznicę urodzin*, red. Z. Karpus, T. Kempa, D. Michałuk, Toruń 1996, s. 241–250.

⁵² *Kościół na Zachodzie i w Polsce na przełomie XV i XVI wieku*, w: *Polska a świat zachodni na przełomie średniowiecza i nowożytności*, red. F. Mincer, Zielona Góra 1995, s. 111–122.

⁵³ *Geneza i rozwój parlamentaryzmu polskiego do 1788 r.*, w: *200 lat Konstytucji 3 Maja*, red. F. Mincer, J. Zająca, Zielona Góra 1991, s. 7–24.

⁵⁴ *Prawda i fałsz o procesach czarownic*, „Nad Odrą. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny”, R. 3: 1993, nr 4 (15), s. 5–7.

⁵⁵ *Z dziejów Bractwa Kurkowego w Zielonej Górze*, „Studia Zielonogórskie”, T. 1: 1995, s. 85–92.

⁵⁶ *Z dziejów życia muzycznego w Zielonej Górze do 1939 roku*, „Studia Zielonogórskie”, T. 2: 1996, s. 61–61.

przygotowując do druku kilka dokumentów z XVI–XVII wieku⁵⁷. Dwa pierwsze artykuły znalazły się w świeżo powołanym periodyku „Studia Zielonogórskie”, który znakomicie się rozwinął i istnieje do dnia dzisiejszego. Poprzez te publikacje swój wkład w jego podwaliny miała także Barbara Janiszewska-Mincer.

W 1994 roku znalazła się ponownie w Bydgoszczy, tym razem w murach powołanego kilka lat wcześniej Instytutu Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Tutaj została wydana praca o stosunkach polsko-niemieckich w latach 1515–1772. Autorka zdecydowała się na przedstawienie jedynie kilku problemów, dodając na stronie tytułowej podtytuł: *Wybrane zagadnienia*⁵⁸. Chodziło o wyeksponowanie okresów współpracy, wzajemnego oddziaływania oraz pokazanie przykładów przyjaźni między obu stronami. Praca podzielona została na cztery rozdziały. W pierwszym omówiono zjazd wiedeński w 1515 roku, reformację w Niemczech z uwzględnieniem jej wpływów w Polsce, stosunki polsko-krzyżackie w latach 1515–1525 oraz powstania chłopskie i ruchy społeczno-religijne w miastach niemieckich i w Polsce. Rozdział drugi poświęcono roli Hohenzollernów w historii Rzeczypospolitej w okresie od pierwszego hołdu pruskiego do 1621 roku. Trzeci rozdział zawiera omówienie kontaktów polsko-habsburskich w latach 1526–1699, stosunków polsko-niemieckich podczas wojny trzydziestoletniej i po jej zakończeniu, okresu potopu w Rzeczypospolitej, bitwy pod Wiedniem, Habsburżanek jako królowych Polski i Habsburgów kandydatów do tronu polskiego. Ostatni rozdział nieco odbiega od założeń pracy, gdyż dotyczy narastania konfliktów z Hohenzollernami w latach 1626–1772. Opracowanie to wpisywało się w nurt wydawanych wówczas publikacji o stosunkach polsko-niemieckich, a adresowane było do czytelnika szukającego zwięzłej, przejrzystej syntezy. Praca ta nie posiada aparatu naukowego, a więc przypisów i bibliografii. Ta ostatnia została zastąpiona przez noty bibliograficzne do poszczególnych rozdziałów obejmujące najważniejsze pozycje naukowe. Książka została dostrzeżona przez środowisko naukowe, ale z powodu pewnych potknięć przyjęta bez entuzjazmu⁵⁹.

⁵⁷ *Źródła i materiały do dziejów Środkowego Nadodrza*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1996, s. 52–53, 62–63, 69–70, 72.

⁵⁸ *Stosunki polsko-niemieckie w latach 1515–1772*, Bydgoszcz 1997.

⁵⁹ Recenzja B. Szymczak, „Przegląd Historyczny”, T. 91: 2000, nr 4, s. 603–605.

Problematyka związana z Prusami pozostała nadal w kręgu badań Barbary Janiszewskiej-Mincer, nawet po przejściu na emeryturę⁶⁰. Pojawiały się także opracowania z zakresu dziejów Rzeczypospolitej XVII stulecia, a dokładniej ujmując, życia polskich władców⁶¹.

Coraz większego znaczenia nabierała tematyka związana z regionem bydgoskim. Wyłoniły się dwa nurty badań. Jeden z nich dotyczył życia muzycznego mieszkańców Bydgoszczy narodowości polskiej i niemieckiej⁶². Artykuły te powstały jako wystąpienia na sesjach naukowych poświęconych muzyce i życiu muzycznemu Pomorza i Kujaw organizowanych przez Akademię Muzyczną w Bydgoszczy. Dwa inne wystąpienia konferencyjne nie zostały opublikowane. W 1992 roku zostało przedstawione „Życie muzyczne Bydgoszczy w latach 1945–1949”, natomiast w 2003 roku „Muzyka i media. Rola muzyki w działalności Polskiego Radia w Bydgoszczy latach 1945–1955”⁶³.

Drugim obszarem badawczym stały się organizacje społeczno-kulturalne działające pod zaborem pruskim, a także Kościół katolicki. Nowością w tych ujęciach było to, że ukazywano również organizacje niemieckie, a nie tylko polskie. Pozwoliło to na pokazanie pełnego spektrum życia kulturalnego miast regionu⁶⁴.

⁶⁰ *Wpływ stronnictwa filopolskiego w latach 1602–1621 na sprawy zwierzchnictwa Zygmunta III w Prusach Książęcych*, w: *Prusy Książęce i Prusy Królewskie w XVI–XVIII wieku*, red. J. Wijaczka, Kielce 1997, s. 127–138; *Protestanci i katolicy w Prusach Książęcych w pierwszej połowie XVII wieku*, w: *Religijność na polskich pograniczach w XVI–XVIII wieku*, red. D. Dolański, Zielona Góra 2005, s. 179–185; *Podróże królów i królewiczów polskich do Prus Książęcych*, w: *Czasy nowożytne. Studia poświęcone pamięci prof. Władysława Eugeniusza Czaplńskiego w setną rocznicę urodzin*, red. K. Matwijowski, Wrocław 2005, s. 215–223; *Emigracja Polaków i Litwinów do Prus w latach 1702–1745*, w: *Między Lwowem a Wrocławiem. Księga jubileuszowa Prof. Krystyna Matwijowskiego*, red. B. Rok, J. Maroń, Toruń 2006, s. 609–616.

⁶¹ *Kult Matki Boskiej w życiu Jana II Kazimierza*, w: *Matka Boska w życiu i twórczości wielkich Polaków*, t. 2, red. T. Herrmann, Kraków 1999, s. 174–183; *Sprawy rodzinne Zygmunta III Wazy w korespondencji polsko-habsburskiej z lat 1592–1608*, „Teki Gdańskie”, T. 5: 2003, s. 227–238.

⁶² *Znaczenie pieśni polskiej pod zaborem pruskim od połowy XIX wieku*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy”, 1998, nr 11, Z badań nad muzyką i życiem muzycznym Pomorza i Kujaw (3), s. 5–12; *Cenzura pruska wobec polskiej pieśni patriotycznej w latach 1850–1920*, „Zeszyty Naukowe Akademii Muzycznej im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy”, nr 14, *Śpiewactwo polskie na Ziemi Bydgoskiej*, 2001, Z badań nad muzyką i życiem muzycznym Pomorza i Kujaw (4), s. 60–66; *Chóry niemieckie w II połowie XIX wieku*, w: *Twórcy i animatorzy muzyki na Pomorzu i Kujawach*, red. V. Przech, Bydgoszcz 2002, s. 31–38.

⁶³ *Archiwum Muzyczne Pomorza i Kujaw, osoby, Janiszewska-Mincer Barbara*, [online], [dostępny: <https://archiwummuzyczne.pl/musics/people/264>], [dostęp: 12.10.2020].

⁶⁴ *Polacy i Niemcy w stowarzyszeniach bydgoskich w latach 1772–1850*, w: *Bydgoszcz. 650 lat praw miejskich*, red. M. Grzegorz, Z. Biegański, Bydgoszcz 1996, s. 115–125; *Rola duchowieństwa katolickiego w Bydgoszczy w obronie narodowości polskiej od połowy XIX wieku do roku 1920*, „Kronika Bydgoska”, 1999, tom specjalny, s. 81–90; *Dzieje instytucji społecznych i organizacji polskich od połowy XIX wieku w monografiach miast i regionu zaboru pruskiego (na przykładzie regencji bydgoskiej)*, w: *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Wrocław 15–18 września*

W tym okresie aktywności naukowej pojawiło się zainteresowanie wspomnieniami. Wraz z córką opracowała pamiętniki Alfreda Cohna, lekarza pochodzenia żydowskiego, żyjącego w Bydgoszczy w latach 1901–1920. Przedstawiają one dużą wartość historyczną ze względu na bogaty opis życia codziennego społeczności Bydgoszczy tamtego okresu wraz z analizą praw rządzących tą społecznością. Wspomnienia te należą do nielicznych tego typu zachowanych w skali kraju, więc ich publikacja jest jeszcze cenniejsza. Zostały one wydane w wersji oryginalnej, czyli po niemiecku⁶⁵. Od razu pojawił się postulat przetłumaczenia wspomnień na język polski, gdyż publikacja ta wzbudziła zainteresowanie nie tylko środowisk naukowych⁶⁶.

Barbara Janiszewska-Mincer podzieliła się także epizodami z własnej młodości. Na papier przelała wspomnienia o swoim ojcu, bydgoskim aptekarzu⁶⁷, o początkach II wojny światowej⁶⁸, a także o o swoich nauczycielach muzyki⁶⁹. Te ostatnie zostały wygłoszone na XI Ogólnopolskiej Sesji Naukowej zorganizowanej przez bydgoską Akademię Muzyczną w 2007 roku.

Zauważyć także należy, że Barbara Janiszewska-Mincer pełniła funkcje redaktora naukowego dwóch pierwszych zeszytów „Materiałów do Dziejów Kultury i Sztuki Bydgoszczy i Regionu”. Pierwszy z nich ujrzał światło dzienne w 1996 roku, a kolejny rok później. Czasopismo to, wydawane przez ówczesną Pracownię Dokumentacji i Popularyzacji Zabytków Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Bydgoszczy, ukazujące dorobek z zakresu ochrony dóbr kultury, historii sztuki, zabytkoznawstwa, archeologii i etnografii, funkcjonuje do dnia dzisiejszego.

1999, *Pamiętnik*, t. 3, cz. 4, Toruń 2001, s. 101–108; *Organizacje polskie na terenie Krajny w latach 1850–1920*, w: *Dziedzictwo kulturowe na Krajnie i Pałukach. Wybrane problemy z dziejów Krajny nakielskiej (zwiazki Krajny z Pałukami)*, red. S. Laniecki, L. Skaza, Nakło nad Notecią 2004, s. 212–216; *Zmienność oblicza narodowościowego bydgoskiego Bractwa kurkowego w latach 1495–1939*, w: *Bydgoszcz. Miasto wielu kultur i narodowości*, red. K. Grysińska, W. Jastrzębski, A. Kotowski, Bydgoszcz 2009, s. 29–40.

⁶⁵ A. Cohn, *Erinnerungen an Bromberg = Wspomnienia o Bydgoszczy*, oprac. E. Alabrudzińska, B. Janiszewska-Mincer, Toruń 2001.

⁶⁶ W. Jastrzębski, *Recenzja książki pt. Erinnerungen an Bromberg – Wspomnienia o Bydgoszczy, autorstwa dr. med. Alfreda Cohna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001, „Kronika Bydgoska”, T. 23: 2001, s. 337–338.

⁶⁷ *Mój ojciec farmaceuta*, „Kalendarz Bydgoski”, 2005, s. 176–178.

⁶⁸ *Uciekać jak najdalej*, „Kalendarz Bydgoski”, 2005, s. 202–205.

⁶⁹ *Wspomnienia o moich nauczycielach muzyki z lat 1944–1947*, w: *Nauczanie muzyki na Pomorzu i Kujawach*, red. A. Kłaput-Wiśniewska, Bydgoszcz 2007, s. 105–108.

Począwszy od 1970 aż do 2010 roku była praktycznie stałą (coroczną) autorką niewielkich tekstów drukowanych w „Kalendarzu Bydgoskim”, wydawanym przez Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy, dedykowanym szerokim rzeszom mieszkańców miasta. Były to niewielkie, czasami kilkustronicowe artykuły popularyzujące historię miasta w różnych okresach. Tematyka owych szkiców była bardzo szeroka, ale motyw przewodni był taki sam – miały być atrakcyjne dla czytelnika. Opracowania te nadal są dość chętnie przywoływane przez młodzież, prasę i miłośników historii, zwłaszcza w Internecie.

W świetle zestawionej bibliografii opracowań Barbary Janiszewskiej-Mincer w latach 1959–2014⁷⁰ zostały ogłoszone drukiem 154 prace. W tej liczbie znalazło się siedem książek (w jednym przypadku jest współautorką), także 42 publikacje o charakterze popularnonaukowym ogłaszane w „Kalendarzu Bydgoskim” między 1970 a 2010 rokiem. Dorobek Barbary Janiszewskiej-Mincer jest różnorodny tematycznie i terytorialnie, jednak przez całe naukowe życie pozostała wierna badaniom nad problematyką związaną z Prusami Książęcymi. Drugim głównym nurtem badawczym były dzieje Bydgoszczy i regionu. W obu przypadkach Profesor Barbara Janiszewska-Mincer pozostawiła trwałe ślady w historiografii.

⁷⁰ M. Romaniuk, op. cit., s. 466–474.